

Liburu aipamenak

Reseñas de libros

Comptes rendus de livres

Book reviews

Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder

Garrigasait, Raül
Ara Llibres
Bartzelona
2020an argitaratua, 280 or.
ISBN: 978-84-17804-07-7

MENTXAKATORRE ODRIOZOLA, Jon
Mondragon Unibertsitatea
jmentxakatorre@mondragon.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7101-0084>
DOI: <https://doi.org/10.59866/eia.v2i71.357>

Zer litzateke liburutegira joan eta klasiko grekolatindarren bilduma euskaraz edukitzea? Zer, liburu-dendara sartu eta klasiko horien edizio dotore zein merkeak aurkitzea? Zer, humanista euskaldunen hainbat belaunaldi izatea? Zer, klasikoen itzulpenaren bidez, euskara erretorika eta diskurtso molde orotara tolesteko gaitasuna lantzea? Zer, klasikoen itzultzaileek prosa eta poesia eredugarriak ematea? Zer, humanismo klasizistaren balioek gure kultura eta pentsamendu intelektuala janztea? Zer, euskal ondarearen alde mediterraneoak garatzea? Zer, Euskal Herriak europar tradizioan duen toki intelektuala aberastea? Zer, euskaraz aritzean, geure burua unibertsaltzat hartzea? Erantzun bakarrean, Azurmendiren lerroan, Euskal Errenazimendua egina izatea. Halakorik ez dugu egin, ordea, eta, are gehiago, Errenazimendua euskaraz egin dugunik ere zalantzan jar genezake, izenak izen, lanak lan. Baina okerreina beste hau dateke: Euskal Errenazimenduaren beharraren inongo kontzientziarik ez izatea.

XXI. mendean barrena euskal giza zientzien gogorik gabe aritzea huts handia delakoan gaude. Horregatik zaiguke oso aberasgarri eta pizgarri Herrialde Katalanetan klasiko grekolatindarren itzulpenean egindako bidearen berri izatea. Horixe da, hain zuzen ere, Garrigasait helenistaren *Els fundadors* lanaren helburua: Greziako eta Erromako klasikoak katalanera sistematikoki itzultzeko proiektuaren berri ematea.

Solsonako seme, Filologia Klasikoan doktore, Raül Garrigasait i Colomés idazlea eta editorea da, Bartzelonako Unibertsitateko irakasle eta La Casa dels Clàssics elkarteko buru. Hizpide dugun *Els fundadors* liburuan, Fundació Bernat Metge proiektuaren ibilbidea aurkeztu digu. Hau da, saiakeraren bidez, 1922an sortu eta gaur egun arte, klasiko grekolatindarren bilduma katalanez eman eta luma katalanez erabiliko duten humanistak sustatu nahi izan dituen ekimenaren historia eskaini digu egileak. Joanes I.aren idazkari izan eta 1400. urte inguruan katalanezko prosa dotorezia gorenera eraman zuen Bernat Metgeren omenezko izena duen asmoaren zergatia eta zertarakoa, helburuak eta lorpenak, gorabeherak eta erronkak azaldu ditu autoreak. Irakurleak, hortaz, Herrialde Katalanen pentsamendu intelektualaren eta historiaren lerro humanista ezagutzeko lan oparoa dauka Garrigasaiti esker.

Liburua sei atalez osatuta dago, eta horiei epilogo pertsonala, bibliografia eta bildumako argitalpenen zerrenda darraizkie. Muina diren sei atal horietan, XX. mendean Fundació Bernat Metgek sei unetan egindako ibilbidea erakusten digu egileak –Primo de Riveraren diktadurapean, Espainiako II. Errepublikapean, 1936ko gerran, erbestean, Francoren diktadurapean eta ondorengo frankismoapean–, hiru pertsonaiaren eginkizun eta harremanen bidez: Francesc Cambó i Batle (1876-1947), Joan Esterlich i Artigues (1896-1958) eta Carles Riba i Bracons (1893-1959). Hasiera-hasieratik Fundació Bernat Metgek hamaika kide eta laguntzaile izan zituen arren, aurreko horiek ditugu *fundatzaileak*: humanismo klasikoan errotu eta loratutako herri-proiektu modernoaren arima.

Cambó Lliga Regionalista alderdiko politikari kontserbadore eta enpresari aberatsa zen, eta proiektuari iturri ekonomiko sendoa eman zion. Esterlichek, aurrekoaren idazkari izandakoak, Herrialde Katalanei politi-

karen eta kulturaren arloetan berariazko tokia emateko lan egin zuen Europan barrena, eta humanismo klasikoak mundu modernorako duen garrantziaz jardun. Riba luma landuko pentsamenduan eta kulturaren ondo hazitako helenista petoa zen, bildumara, besteak beste, Eskilo ekarri zuena. Hiru-hirurek argi zuten Bernat Metge honako hau lortzera zetorrela: «l'estandardització funcional de la llengua, la col·laboració amb les institucions, la fascinació per l'Europa humanista, els clàssics no cristians com una manera de sentir-se civilitzat» (70. or.). Horren bidez, Herrialde Katalanetan humanismo klasizista ondo errotu nahi zuten, ondoko era honetara uzta eman zezan: «una forma de pacificació, si volem de domesticació de l'home; una crida a canalitzar els conflictes a través de la paraula» (92. or.).

Klasiko grekolatindarrak katalanez izateko itzulpen-proiektua, hortaz, Mendebaldeko zibilizazioaren baitan sustraitutako herri-asmoa da: humanitateen bidez, modernitatean humanismoa bizirik eta baliotsu izateko ekimena. Esanguratsu zertarako? Lehen Mundu Gerrako lubakietako lokatzetan, Europak itotako gizatasun balioak indarrean jartzeko: oreka, neurria, artea. 1922ko abenduaren 30ean, *La Veu de Catalunya* egunkarian, Carles Capdevilak esan bezala: «no cerquem la resurrecció de les idees antigues, sinó la preservació contra les il·lusions modernes; l'humanisme com a gust i estudi de les valors eternes» (31. or.).

1918az geroko sasoia bilaketa aldia izan zen Europan. Herriek, zein bere kulturaren ardatzetik abiatuta, unibertsalizazio ekimena garatu zuten, herrien arteko bakea, begirunea eta ikasketa izan zitezen. Bernat Metge bilduma testuinguru horretan ulertu behar dugu. Bartzelona, eta haren bidez Herrialde Katalanak, zientziaren, literaturaren eta giza eskubideen aldeko hiri gisa aurkeztu nahi zuten, eta, horren guztiaren bidez, katalanezko kultura europar kulturaren sendo eta esanguratsu txertatu. Horren erakusle dira, 1923ko apirilaren 9an, bildumari hasiera eman zion Lukrezioaren *De rerum naturaren* argitalpen ospakizunean, Francesc Cambó orduko intelektuaren aurrean esandako honako hitz hauek:

En aquest temps de tan profunda pertorbació que estem passant, singularment greu i accidentat a Catalunya, crec fermament que la

coneixença i difusió dels clàssics ha de produir un gran bé. Estimularà, amb la base de la seva cultura humana, la creació d'un estat d'equilibri i de mesura, de la manca dels quals no dubto que ens pervenen les grans tragèdies de la nostra història nacional, de les quals avui encara patim les conseqüències (44. or.).

Bernat Metge bilduma, hortaz, Gerra Handiaren eta Primo de Riveraren diktaduraren hasiera bitartean, Europako oreka-bilaketan eta Herrialde Katalanetako Pizkundean jaiotako asmoa da. Alde batetik, humanismo klasizistaren arabera, antzinako Grezia eta Erromako egileen hitz, arrazoi eta formaren argitasuna, Europako sustrai, eredu iraunkor direlako, sasoian sasoiko baldintza historikoetatik harago baliagarri. Eta, bestetik, Europako herriek, haien hizkuntza nazionalaren maila landuena lortzeko, Grezia eta Erroma klasikoko literaturarekin neurtu dutelako euren burua. 1930eko hasieran, Cambóri idatzitako gutun batean, Ribak esan bezala: «el mateix fi primordial de la nostra Fundació és d'exercir una acció sobre la llengua que es restaura [...], influir la nostra llengua per mitjà de les valors de la cultura clàssica. És a dir, fer ara alló que als altres pobles va ésser fet en el Renaixement» (128. or.).

Etendako tradizioari ordaina eman, prosa eredugarri jator eta unibertatsala lortu, hizkuntzaren altxortegian zentzu-esanahi sinboliko eta analitiko zaharrak berpiztu eta berriak sortu, balio klasikoak kultura eta nortasunean loratu, belaunaldi humanistak prestatu, Europako nortasuna norbere literaturan aurkitu, zibilizazioko espiritua norbere hizkuntzaz ongarritu... hori guztia da Bernat Metge, hori guztia zor zaie fundatzaileei eta ondorengo eragileei: luma landuko proiektu kultural eta politikoa. Azken finean, sustrai biblikoaren ondoan, norbere enberraren sustrai klasikoari adituz gero, Europako herri orok bere burua argitzeko aukera du. Hori da Garrigasaitek garrantzitsutzat jotzen duena, gu geu (ez) garena ezagutzeko bide klasikoaren indarra: «amb els grecs i els llatins ens hi uneix una línia ininterrompuda d'escriptura. Són un dels nostres orígens: som nosaltres. Però alhora són radicalment distants de nosaltres: són els altres» (234.-235. or.).

Egun, La Casa dels Clàssics elkartearen ardurapean, Bernat Metge bildumak 450 lanetik gora dauzka plazan. Lan orok hiru atal ditu: ikerketa onenetan oinarritutako sarrera mamitsua, grezierazko edo latinezko

jatorrizko testuaren edizio zehatza –aparatu kritikoz hornitua– eta itzulpena katalanez, dotore eta oharrez aberastua. Irakurle arruntak Sofokles eta Euripides, Platon eta Aristoteles, Zizeron eta Tazito, Virgilio eta Horazio, eta beste hamaika idazle eta pentsalariren testuek gaur egungo munduan duten balioa aintzat hartzeko aukera du, eta, horrekin batera, gizatasunaz eta gizakeriaz, gizabideaz eta galbideaz, katalanez gogoeta egiteko.

Gurean klasikoen irakurle diren filologo, historialari eta itzultzaileak egon badaude, eta inoiz obraren bat ematen digute; UEU, Jakin, Balea Zuria eta Testu Zaharrak argialetxeak horren lekuko dira, baita Klasikoak eta Limes bildumak ere, edo lehenago Jon Gotzon Etxebarriak autoedizioan argitaraturiko bildumak. Baina klasiko grekolatindarrak sistematikoki euskaraz izateko proiekturik, erakunderik, ekimenik, ez dugu. Azkuek legez, Orixek eta Zaitegik horren garrantziaz hitz egin eta eragin ziguten –lagundian josulagun askok jaso zuen Frantzisko Apalategirengan su zen euskaltzaletasuna eta Ignacio Errandonearengan piztu zen klasikozaletasuna, bi izen handi aipatzearren–, baina haiek erakutsitako bideari ez zaio sendo heldu. Izan ere, EHUKo Ikasketa Klasikoen Saileko kide batzuek (Gidor Bilbao, Iñigo Ruiz Arzalluz, Joakin Gorrotxategi...) sustaturiko Bibliotheca Scriptorum Classicorum Vasconica bilduma hiru lan ematera baino ez zen heldu aurreko mendearen amaieran.

Garrigasaitek, ordea, ehun urte baino gehiago dauzkan bilduma arrakastatsuen berri eman digu, eta, horrekin bat, klasiko grekolatindarrak irakurle ikasiaren eta arruntaren esku katalanez jartzearen garrantziaz eta onuraz hitz egin du. Gainera, Bernat Metgek bilatzen duen prosa jantzia eta irudi mitikoen erabilera dotorea aurkituko ditugu haren luman, baita Ribaren lanari zor dion miresmena ere. *Els fundadors* liburuak, beraz, katalanez pentsamendu intelektual propio eta humanista garatzeko asmoa erakutsi du, liburua bera goi mailako pentsamendu horren emari den heinean. Bai euskal kulturaz, bai europar zibilizazioaz gogoeta egiteko oso baliagarria zaiguke.

